

Architectuurgeschiedenis I
prof. dr. Dirk De Meyer

va&s vakgroep architectuur en stedenbouw
Universiteit Gent

NIKKI: Wake up and find out what the hell yesterday was about. I'm not too keen on tomorrow, and today's slipping by.

David Lynch, *Inland Empire*, 2006

The past is never dead. It's not even past.

William Faulkner, *Requiem for a Nun*, 1950

The historian's role is to put in order in its historical setting what we experience piecemeal from day to day, so that in place of sporadic experience, the continuity of events becomes visible. An age that has lost its consciousness of the things that shape its life will know neither where it stands nor, even less, at what it aims.

Siegfried Giedion, *Mechanization takes command*, 1948

REM KOOLHAAS: ... This brings up a fundamental question: Are we preserving architecture or history?

DER SPIEGEL: What is your answer?

REM KOOLHAAS: We have to preserve history. Future generations, after all, should understand the past.

Rem Koolhaas, interview in *Der Spiegel*, 'Kultur Spiegel', May 2015

Colleges, leerstof, examen

doelstelling

De cursus bestaat uit een reeks hoorcolleges en oefeningen in de vorm van verplichte literatuur die samen de student een grondig inzicht zullen bieden in de ontwikkeling van de architectuur in Europa en Noord-Amerika, vanaf de Oudheid tot het midden van de twintigste eeuw, met een bijzondere nadruk op de ontwikkeling van de architect in de periode van de moderniteit als lange-termijnbeweging.

inhoud

Colleges en literatuur zijn complementair, zowel naar inhoud als doelstelling.

Via de verplichte literatuur bouwt de student een algemeen referentiekader op, een 'encyclopedie', vanaf de Oudheid tot het midden van de twintigste eeuw.

De colleges zijn erop gericht om diepere inzichten te geven, verbanden te tonen en de complexiteit, veelzijdigheid en contradicties van het totstandkomen van architectuur en stedelijke gehelen te tonen.

Het centrale thema van de colleges is de ontwikkeling van de rol van de architect, van de taken die hem toegewezen worden, tijdens de maatschappelijke transformaties in de periode van de moderniteit als lange-termijnbeweging. Er wordt ingegaan op zowel het maken van als het denken over architectuur. Dit betekent dat de student inzicht verwerft in het hele veld van de architectuur: van de bouwpraktijk tot de theoretische discussies. Architectuurpraktijk en -theorie worden ontleed in hun maatschappelijke context, waarbij niet alleen gewezen wordt op de verbanden met de artistieke context (de andere kunsten), maar ook met de intellectuele, politieke en sociale. Er wordt uiteraard uitgebreid aandacht besteed aan het tot stand komen van architectuur vanuit het standpunt van de maker, de architect, maar ook vanuit het standpunt van de opdrachtgever.

De verschillende colleges laten verschillende aspecten van de architectuur-geschiedenis aan bod komen: sommige zijn monografisch en gewijd aan één oeuvre, andere vergelijken verschillende architecten binnen eenzelfde periode of problematiek; sommige leggen de klemtoon op de bouwpraktijk, andere gaan meer in op de theoretische discussies over architectuur; sommige colleges tonen architectuurgeschiedenis als geschiedenis van het tot stand komen van één gebouw, andere zijn opgevat als stadsgeschiedenis. De colleges zijn zodoende ook bedoeld om de student een eerste inzicht te geven in de mogelijkheden, diversiteit en methodologieën van het architectuurhistorisch onderzoek.

begintermen

Gedegen humaniorakennis van de Europese geschiedenis en de Westerse filosofie.

eindtermen

De student verwerft een kennis van

- de paradigmatische gebouwen en oeuvres in relatie tot de artistieke, intellectuele en socio-politieke context waarbinnen ze ontstonden;
- de ontwikkeling van de architectuur en de stedenbouw als disciplines in relatie tot de maatschappelijke context;
- de vorm- en ruimteconcepten van de verschillende stromingen in de Westerse architectuur, hun constructieve logica en de ideologische intenties die eraan ten grondslag liggen;
- de terminologie van de architectuur .

Deze kennis is algemeen voor wat betreft de periode van de Oudheid tot en met de veertiende eeuw. Ze is grondiger en gedetailleerder voor wat betreft de vijftiende tot het midden van de twintigste eeuw.

De student verwerft de vaardigheid om

- deze inzichten toe te passen in de perceptie van concrete gebouwen en projecten.
- gebouwen te begrijpen als uitdrukkingen van formele en ideologische opvattingen, binnen hun historische context.

Verworven attitudes:

Belangstelling voor de formele, ruimtelijke, intellectuele, materiële en structurele kwaliteiten van een gebouw. Belangstelling voor hun culturele en ideologische betekenis.

studiebegeleiding. vragen

Voor alle vragen kunnen studenten terecht tijdens de oefeningensessies.

Voor vragen over de inhoud van de colleges, of voor dringende vragen van praktische aard kan u ook voor en na de colleges terecht bij prof. Dirk De Meyer. Eventueel kan dan ook een afspraak gemaakt worden.

Gezien het grote aantal studenten ingeschreven voor deze cursus (meer dan 400), is het onmogelijk om individuele vragen per email te beantwoorden.

examen

Het examen is schriftelijk, op basis van de syllabus, de hoorcolleges en de verplichte literatuur.

inhoud van de colleges

VOORAF

I Geschiedenis en architectuur

Over waarmee architectuurgeschiedenis te maken heeft
Over waarom we architectuurgeschiedenis onderwijzen
Over de mogelijkheden van de historische constructie
Over de pogingen van het ontwerpen van de toekomst —
of over een ‘nuttige’ geschiedenis
Over de ‘negatieve’ rol van geschiedenis — *Sichtbarmachen*

Traject van de cursus, keuzen en standpunten
Methode. Doelstellingen. Oefeningen. Literatuur

DEEL I

Architecturale moderniteit als langetermijnbeweging: de architecten van de renaissance en de barok 1420-1680

2 De renaissance in Firenze: Brunelleschi, Alberti

De koepel van de Duomo, Filippo Brunelleschi
Het begrip renaissance
De handelsrepubliek Firenze en de’ Medici
Het perspectief, Brunelleschi, Masaccio
Brunelleschi: het oeuvre

Leon Battista Alberti, *uomo letterato*
De re aedificatoria
Het gebouwde oeuvre van Alberti

3 De verspreiding van de renaissance:

Urbino en Milaan

Urbino, microklimaat van het renaissance-humanisme
Federico da Montefeltro, *il principe umanista*
Palazzo ducale, Federico's studiolo
Luciano Laurana, Piero della Francesca

Francesco di Giorgio Martini
“Bellezza op het slagveld”: de militaire architectuur
De ‘città ideale’

Traditie en vernieuwing: de renaissance in Lombardije
Filarete en de Sforza in Milaan
Donato Bramante in Milaan
Epiloog: Leonardo

4 De hoog-renaissance in Rome. Het ‘maniërisme’.

1503-1520: een nieuwe rol voor de kunsten:
Julius II en Bramante —het Tempietto, het Belvedere, de San Pietro
Leo X en Raffaello Sanzio: de Stanze, Villa Madama en de Logge
1520, 1527: de liquidatie van de mythe van de Renaissance

Manierismen: de *maniera* en de kunsten — norm en *licenza*
Giulio Romano's Palazzo Te: *licenza* en *varietas*
Architecturale manierismen en de verspreiding in Europa
Excursus: de *Modi* — norm en transgressie: Giulio Romano en de *maniera*

5 Resisting the Renaissance:

Venetië en de radicale moderniteit

Over de methode en over het 'beeld' Venetië
1460-1500: *renovatio urbis* en historische continuïteit —
Mauro Codussi, Pietro en Tullio Lombardo, Domenico Morosoni

Revisie van de mythen en representatie van de lagunestad.
Venetië als nieuw Rome:
de ambities van doge Andrea Gritti en *proto* Jacopo Sansovino
Het potentiële Venetië van Daniele Barbaro en Andrea Palladio

6 Andrea Palladio en de ontwikkeling van de Veneto

De economische noodzaak van de ontwikkeling van het Venetiaanse hinterland

Palladio's vorming en de ontwikkeling van de villa

De villa als landbouwmachine

Een grammatica voor een homogene en rationele ontwerpwijze

Daniele Barbaro en de villa Barbaro

Palladio in Vicenza

Palladio's *I Quattro Libri* en het palladianisme

7 De ondergang van de illusies van het humanisme:

Michelangelo Buonarroti

Het vroege sculpturale werk

Julius II en Michelangelo: de Sixtijnse kapel

Michelangelo in Firenze: de Sagrestia Nuova en de Biblioteca Laurenziana

De transpositie van het drama: de fortificaties

Michelangelo in Rome: het Laatste Oordeel, Palazzo Farnese, S. Pietro,

het Campidoglio en de Cappella Sforza

De welsprekendheid van de stilte:

de Porta Pia, de Santa Maria degli Angeli en de Pietà Rondanini

8 De 17de eeuw in Rome en de verspreiding van de barok

Roma teatrum mundi:

de stedenbouwkundige campagne van Sixtus V en Domenico Fontana

Alexander VII en de stedelijke *teatri*: piazza S. Pietro en piazza del Popolo

Retoriek en vervoering: het beroeren van de toeschouwer

Urbanus VIII en Gianlorenzo Bernini: beeldhouwkunst en architectuur

De kapel als theater en als *machine à émouvoir*

De Cappella Cornaro en de Sant'Andrea al Quirinale

Borromini's spaarzame extravaganza

De Sant'Ivo alla Sapienza

Wiskunde en vervoering: Guarino Guarini in Turijn

DEEL TWEE

Architectuur en de transformatie van het moderne weten 1660-1960

9 Wetenschappers en architectuur, of 'l'art de bastir': Claude Perrault en Christopher Wren

Oorlogen winnen en grandioos bouwen: de Europese monarch in de 17de eeuw
Colbert en Blondel: staatsarchitectuur en de creatie van de *Académie*
Claude Perrault, Bernini en de projecten voor het Louvre
De *querelle des Ancients en des Modernes*
Perraults *Ordonnance*: over positieve en arbitraire schoonheid
De betekenis van de gotiek: Jules Hardouin Mansart, Philibert de l'Orme
Het militaire apparaat: les Invalides

Sir Christopher Wren: *Architectura et Scientia*
De grote brand van London en de reconstructie van de city churches.
Architectuurtaal als controle-systeem van de visuele communicatie: een *ordo artificialis*
Besluit: de instrumentalisatie van de architectuur

10 Giovanni Battista Piranesi

De purificatie van de architectuur: Lodoli, Laugier's *Essai sur l'Architecture*
Giovanni Battista Piranesi, *architetto veneziano*
Het vroege werk: de *Prima parte*
Het grandioze Rome: de *Vedute*, de *Opere varie* en de *Antichità romane*
Piranesi vs Winckelman, of: Rome vs de Grieken; *Della magnificenza ed architettura de' romani*
De Piranesiaanse stad: het *Campo Marzio dell'Antica Roma*
De wereld als sadistisch universum: de *Carceri d'invenzione*.
Piranesi's natuur: een diabolisch arcadië
De aanval op de verwetenschappelijking van de architectuur: de *Parere*
De aankondiging van de semantische leegte:
het altaar van San Basilio in de Santa Maria del Priorato

- I I Revolutionaire architectuur?**
Boullée, Ledoux en de Franse Verlichting
De wereld van de Verlichting
Diderot, Rousseau, Madame de Pompadour, de *philosophes* en de *architectes*
Gabriel's Trianon en Soufflot's project voor de Ste-Geneviève
Etienne-Louis Boullée
Claude Nicolas Ledoux en de *architecture parlante*
De échte revolutionaire architectuur:
het gebouw als conditioneringsmachine — Jeremy Bentham's Panopticon
- I 2 De schaduw van de Verlichting:**
Jean-Jaques Lequeu
Libertaire kritiek op de Verlichting: Charles Fourier; D.A.F. de Sade
Jean-Jaques Lequeu, *dessinateur*: een portret
De ridiculisering van de *méthode* en de *Encyclopédie*:
de 'Figures lascives' en andere projecten
Lequeu's architectuurprojecten
Le Rendez-vous de Bellevue: de wraak van een tekenaar
- I 3 De instrumentalisatie van de architectuur:**
Durand en transformatie van het architectuuronderwijs
Revolutionair Frankrijk.
De revolutionaire feesten en de creatie van het Panthéon:
Quatremère de Quincy, De Wailly.
De ingenieurs van de Verlichting: de Ecole Polytechnique.
"Convenance et économie": Durand's lessen aan de Ecole Polytechnique; de
Recueil en de *Précis des leçons d'architecture*.
De nieuwe rol van het weten en de instrumentalisatie van de architectuur.
- I 4 (werktitel) Sir John Soane**
Friedrich Gilly, Karl Friedrich Schinkel

**15 Het spektakel van de moderniteit:
het ijzer, de consument en de architectuur in de 19de eeuw**

De industriële revolutie:

schaalvergroting. economische en technische transformaties

18de en 19de eeuwse high tech: de bruggenbouw

De nieuwe technologie en de architectuur

Henri Labrouste, Bibliothèque Sainte-Geneviève

Nieuwe gebouwentypes: het station

John Paxton, Crystal Palace

De wereldtentoonstelling:

het publiek en de fantasmagorie van de consumptie

De plaatsen van de consumptie: de warenhuizen en de passages

Stedelijke landmarks en retoriek: de Sacré Coeur vs de Eiffel toren

Epiloog: grootstedelijke en territoriale ontwikkelingen: de VS

**16 De ontwikkeling van de moderne metropool:
Europa en de Verenigde Staten.**

Van het Lissabon van Pombal tot het Barcelona van Cerda:

de scheiding tussen architectuur en stedenbouw

Hausmann's Parijs en de bewoners van de moderne metropool;

Baudelaire, Benjamin, Breton.

Chicago: de metropool en de wolkenkrabber: Burnham, Sullivan

Van betoverde berg tot corporate monument: de Amerikaanse wolkenkrabber.

Mies in America

De rol van de architect

Epiloog: de anti-stedelijke ideologie

Het Chicago van Wright: Oak Park

Levittown

Los Angeles en de freeways

17 Amerikaans wonen:

Los Angeles en het Case Study House Program

John Entenza, *Arts & Architecture* en het Case Study House Program, 1945

De ontwikkeling van Los Angeles 1870-1940: *sprawl*

Modernisten in Amerika: Schindler, Frey, Neutra in de 1920s en 30s.

De CSH's 1945-1966: Saarinen, Eames, Ellwood, Koenig, Soriano

Moderne architectuur en de Amerikaanse middenklasse

Fordisme en serieproductie: de na-oorlogse woningbouw in de Verenigde Staten

Het latent verontrustende van suburbia: Ruscha, Bogdanovich, Gehry

Form follows fear

DEEL DRIE

**Leven, denken, ontwerpen
in de conditie van het moderne
1860-1960**

**18 De machine age en hoe ermee om te gaan:
Viollet-le-Duc, Art Nouveau, Horta, Van de Velde**

Het einde van het verleden: *machine age* vs historicisme

De 19de eeuw als intellectuele en wetenschappelijke broeikast

Eugène Viollet-le-Duc's rationalisme

De vlucht uit de *machine age*: Pugin; Morris

De *art nouveau*: de radicaliteit van Victor Horta

De crisis van de vormgever: Henry Van de Velde

Over schoonheid in de tijd van de machine

**19 Ontwerpen in de moderniteit:
Adolf Loos**

Wenen aan het eind van de 19de eeuw

Otto Wagner: een architectuur voor de grootstad

De *Wiener Sezession*, Gustav Klimt, Joseph Hoffmann

Loos' en Kraus' polemieken met de Weense cultuur:

Van *Die Potemkinsche Stadt* tot *Das Andere*

De vroege architectuurprojecten: Café Museum, Villa Karma, Kärtner Bar

Het 'Looshaus' an der Michaelerplatz

Ornament und Verbrechen

Het interieur, de woningen; kunst vs architectuur

Het *Raumplan*

Villa Müller in Praag

Epiloog: Wittgenstein, architect

20 (werktitel: Moderniteiten)

21 Ontwerpen in de moderniteit:

Ludwig Mies van der Rohe (1)

Architectuur en emotie:

het Duits expressionisme van Scheerbart, Taut en Poelzig

Architectuur en industrie:

de Deutsche Werkbund, Muthesius, Behrens en de AEG

De jonge Mies (1906-1923): van gebouwen tot manifesten —

of van Haus Riehl tot het Glas Hochhaus

Mies bouwt (1927-29):

Weissenhof Siedlung, de baksteenvilla's, villa Tugendhat, het Barcelonapaviljoen

22 Ontwerpen in de moderniteit:

Ludwig Mies van der Rohe (2)

Mies in Amerika (1937-1969)

IIT Campus, Farnsworth House, Lake Shore Drive Apts, Chicago

Seagram Building, New York

Toronto Dominion Centre

Materialisme én idealisme:

Mies' "spiritualization of technology"

leermateriaal en leerstof

Het leermateriaal bestaat uit de syllabus en de verplichte literatuur.

De syllabus omvat:

- . een algemene bibliografie van de cursus;
- . een inhoudsopgave per college, bedoeld als een hulp voor de studenten bij het structureren van de notities;
- . een specifieke bibliografie per college;
- . het beeldmateriaal gebruikt in elk college.

Syllabus en beeldmateriaal van de colleges zijn ter beschikking in eenvoudig downloadbaar pdf-formaat via Minerva. Filmnames van de colleges zijn daar ook consulteerbaar.

De **verplichte literatuur**:

Marvin Trachtenberg, Isabelle Hyman, *Architecture; From prehistory to postmodernity*. Prentice-Hall, 2002. Tweede editie.

De verplichte literatuur omvat globaal gezien de pp. 49-534 maar wordt hieronder verder gespecificeerd.

Verplichte literatuur betekent niet een verplichting tot aankoop. In de facultaire bibliotheken is het boek in verschillende exemplaren voor consultatie en studie aanwezig.

Ook de eerste editie, die vaak goedkoop tweedehands op de markt is, kan gebruikt worden (aangezien het verschil vrijwel uitsluitend in het laatste hoofdstuk zit), maar dan moet je de pagina's checken met de tweede editie (alle pagina-verwijzingen zijn naar die editie).

Voor wat betreft **verplichte literatuur pre-renaissance**: zie oefeningenlessen.

Voor wat betreft **verplichte literatuur vanaf de renaissance**: ter voorbereiding van elk college moet de student minstens de pagina's lezen die betrekking hebben op de periode of architect die in het college zal behandeld worden. Deze pagina's worden hierna per college gespecificeerd.

Het **glossarium**, pp. 583-589, zal u helpen bij de lectuur maar moet niet in het Engels gekend. Er wordt verwacht dat u wel de juiste Nederlandse termen kan gebruiken; daartoe is bij de syllabus een Nederlands glossarium opgenomen.

Voor wat de eindtermen met betrekking tot de architecten betreft: om de studenten te helpen hoofdzaken en bijzaken te onderscheiden is in de syllabus een alfabetische lijst met namen van architecten opgenomen die de student een selectie geeft van die architecten die aanbod komen in colleges en/of verplichte literatuur en waarvan

verwacht wordt dat de student hun belang en werk kunnen situeren. Architecten waarvan de naam niet voorkomt in de lijst dienen niet gekend te zijn.

Voorbereidende lectuur bij elk college

Ter voorbereiding van elk college moet de student minstens de pagina's lezen die betrekking hebben op de periode of architect die in het college zal behandeld worden. Deze pagina's worden hierna per college gespecificeerd.

VOORAF

I **Geschiedenis en architectuur**

Lectuur: Trachtenberg, pp. 49-53

DEEL I

Architecturale moderniteit als langetermijnbeweging: de architecten van de renaissance en de barok 1420-1680

2 **De renaissance in Firenze: Brunelleschi, Alberti**

Lectuur: Trachtenberg, pp. 277-291

3 **De verspreiding van de renaissance: Urbino en Milaan**

Lectuur: Trachtenberg, pp. 291-293, 294-295

4 **De 'hoog-renaissance' in Rome. Het 'maniërisme'.**

Lectuur: Trachtenberg, pp. 295-303, 319-325

5 **Resisting the Renaissance: Venetië en de radicale moderniteit**

Lectuur: Trachtenberg, pp. 293-294, 309-311

6 Andrea Palladio en de ontwikkeling van de Veneto

Lectuur: Trachtenberg, pp. 311-319

**7 De ondergang van de illusies van het humanisme:
Michelangelo Buonarotti**

Lectuur: Trachtenberg, pp. 303-308

8 De 17de eeuw in Rome en de verspreiding van de barok

Lectuur: Trachtenberg, pp. 327-348

DEEL TWEE

**Architectuur en de transformatie van het moderne weten
1660-1960**

**9 Wetenschappers en architectuur, of 'l'art de bastir':
Claude Perrault en Christopher Wren**

Lectuur: Trachtenberg, pp. 348-357, 366-371

10 Giovanni Battista Piranesi

Lectuur: Trachtenberg, pp. 375-386

**11 Revolutionaire architectuur?
Boullée, Ledoux en de Franse Verlichting**

Lectuur: Trachtenberg, pp. 393-409

**12 De schaduw van de Verlichting:
Jean-Jaques Lequeu**

Lectuur: geen

**13 De instrumentalisatie van de architectuur:
Durand en transformatie van het architectuuronderwijs**

Lectuur: Trachtenberg, pp. 427-429

**14 (werktitel) Sir John Soane
Friedrich Gilly, Karl Friedrich Schinkel**

Lectuur: Trachtenberg, pp. 386-393, 409-413, 418-422

**15 Het spektakel van de moderniteit:
het ijzer, de consument en de architectuur in de 19de eeuw**

Lectuur: Trachtenberg, pp. 415-418, 422-427, 443-463

**16 De ontwikkeling van de moderne metropool:
Europa en de Verenigde Staten.**

Lectuur: Trachtenberg, pp. 429-436, 471-483, 526-528

**17 Amerikaans wonen:
Los Angeles en het Case Study House Program**

Lectuur: Trachtenberg, pp. 507-510

DEEL DRIE

**Leven, denken, ontwerpen
in de conditie van het moderne
1860-1960**

**18 De *machine age* en hoe ermee om te gaan:
Viollet-le-Duc, Art Nouveau, Horta, Van de Velde**

Lectuur: Trachtenberg, pp. 437-440, 465-468, 485-488

**19 Ontwerpen in de moderniteit:
Adolf Loos**

Lectuur: Trachtenberg, pp. 491-493

20 (werktitel: Moderniteiten)

**21 Ontwerpen in de moderniteit:
Ludwig Mies van der Rohe (1)**

Lectuur: Trachtenberg, pp. 488-491, 496-498, 505-507

**22 Ontwerpen in de moderniteit:
Ludwig Mies van der Rohe (2)**

Lectuur: Trachtenberg, pp. 510-513

Algemene bibliografie

Voor studenten die meer willen weten over specifieke periodes worden in het bijzonder volgende werken aangeraden, die evenwel niet tot de verplichte literatuur behoren:

voor de **19de eeuw**:

Barry Bergdoll, *European Architecture, 1750-1890*. Oxford History of Art, 2000.

voor de **20ste eeuw**:

Jean-Louis Cohen, *The future of architecture since 1889*. Phaidon, 2012.

K. Frampton, *Moderne architectuur; een kritische geschiedenis*. Nijmegen/Leuven, SUN/Kritak, 1988. Oorspr. Eng. ed. *Modern Architecture; a critical history*. London, Thames&Hudson, 1980.

Tafuri, Manfredo, and Francesco Dal Co. *Modern architecture (Architettura contemporanea: 1976)*. H. N. Abrams, 1979.

voor de **architectuurtheorie**:

AA.VV., *Théorie de l'architecture de la renaissance a nos jours*, Köln, Taschen, 2003.
Zeer toegankelijk boek voor eerstejaarsstudenten om alle namen die in de colleges aan bod komen even per land chronologisch op een rijtje te zetten, mooie illustraties.

Harry F. Mallgrave, *Modern architectural theory: a historical survey, 1673-1968*. Cambridge University Press, 2005.

Uitstekend boek voor een meer in-depth inzicht.

voor aanvullend goed **beeldmateriaal** in zeer betaalbare edities:

de reeks uitgegeven bij Könemann over romaanse kunst, gotiek, renaissance, barok, classicisme en romantiek, Jugendstil.

voor de **Belgische architectuur**:

de reeks uitgegeven bij Lannoo.

Algemene werken die periodes behandelen **voor de 15de eeuw:**

R. Martin, *Greek Architecture*. London, Faber&Faber.

J.B. Ward-Perkins, *Roman Architecture*. London, Faber&Faber.

J.D. Hoag, *Islamitic Architecture*. New York, Abrams.

H.E. Kubach, *Romanesque Architecture*. New York, Abrams.

L. Grodecki, *Gothic Architecture*. New York, Abrams.

O. von Simson, *The Gothic Cathedral; Origins of Gothic Architecture and the Medieval Concept of Order*. Princeton University Press, 1956, 1988.

voor de **terminologie:**

Haslinghuis, E.J., Janse, H., *Bouwkundige termen: verklarend woordenboek van de Westerse architectuur- en bouwhistorie*, Leiden: Prima Vera, 2001.

Vaktermen worden hierin verklaard, geïllustreerd en vertaald. Handig zowel bij lectuur als bij het schrijven van teksten i.v.m. architectuur.

Bibliografie bij de colleges

De bibliografische gegevens vermelden enkel auteur, titel, uitgever en datum. Om beknopt te blijven is de plaats van publicatie niet opgenomen. Als de referentie geen eerste druk betreft staat de oorspronkelijke publicatiedatum tussen haakjes na de titel vermeld, evenals de oorspronkelijke titel in het geval van een vertaling. Soms wordt de referentie gevolgd door een korte beschrijving of een commentaar.

Referenties met de vermelding zijn in de vakgroepbibliotheek architectuur en stedenbouw te vinden. De titels met een vermelding (ug) zijn te vinden in een andere bibliotheek van de UG.

De indeling van de bibliografie volgt de structuur van de hoorcolleges.

Bibliografie bij de colleges

1 Geschiedenis en architectuur

2 De renaissance in Firenze: Brunelleschi, Alberti

Renaissance:

Heydenreich, Ludwig. *Architecture in Italy 1400-1500* (eerste druk, Heydenreich & Lotz: 1974). Yale University Press (The Pelican history of art), 1996.

Absoluut klassieke studie, nu recent weer uitgegeven in groot en kleurrijk formaat.

Lotz, Wolfgang. *Architecture in Italy 1500-1600* (eerste druk, Heydenreich & Lotz: 1974). Yale University Press (The Pelican History of Art), 1995.

Absoluut klassieke studie nu recent weer uitgegeven in groot en kleurrijk formaat.

Millon, Henry, and Vittorio Magnago Lampugnani, eds. *The Renaissance from Brunelleschi to Michelangelo : the representation of architecture*: Thames and Hudson, 1994.

Murray, P. *The architecture of the Italian Renaissance (1969)*. Thames and Hudson, 1992.

Wittkower, Rudolf. *Grondslagen van de architectuur in het tijdperk van het humanisme (Architectural principles in the age of humanism, 1949)*. SUN, 1996.

Kristeller, Oscar P. *Studies in Renaissance thought and letters (1956)*. Storia e letteratura, 1996.

Klassieke studie van het humanistisch denken door een van de grote specialisten van de filosofie van de Renaissance.

Panofsky, Erwin. *Renaissance and renaissances in Western art*. Almqvist & Wiksell, 1960. Helder essay; plaatst de Renaissance in de langere geschiedenis van wedergeboorten van de klassieken. Herhaaldelijk heruitgegeven en in verschillende talen vertaald.

Burke, Peter. *De Renaissance (The Italian Renaissance : culture and society in Italy, 1972)*. SUN, 1989.

Da Costa Kauffman, Th. *The mastery of nature : aspects of art, science, and humanism in the Renaissance*. Princeton University Press, 1993.

Brunelleschi

Battisti, Eugenio. *Brunelleschi : the complete work (Filippo Brunelleschi, 1976)*. Thames and Hudson, 1981.

Klotz, Heinrich. *Filippo Brunelleschi : the early works and the medieval tradition (Die Frühwerke Brunelleschis und die mittelalterliche Tradition, 1970)*. Rizzoli, 1990.

Tavernor, Robert. *On Alberti and the art of building*. Yale University Press, 1998.

Hart, Vaughan, and Peter Hicks. *Paper palaces : the rise of the Renaissance architectural treatise*. Yale University Press, 1998.

Payne, Alina A. *The architectural treatise in the Italian Renaissance : architectural invention, ornament, and literary culture*. Cambridge University Press, 1999.

Alberti

Alberti, Leon Battista. *On the art of building in ten books (De re aedificatoria, 1452-1485)*. MIT press, 1988.

Alberti, Leon Battista, Caroline van Eck and Herman Lex, (eds.) *Over de schilderkunst (De pictura, 1435)*: Boom, 1996.

3 De verspreiding van de renaissance: Urbino en Milaan

Borsi, F. *Bramante (1989)*. Electa moniteur, 1990.

Bruschi, A. *Bramante (Bramante Architetto, 1969)*. Thames and Hudson, 1977
Hét referentiewerk bij uitstek over Bramante.

Averlino, Antonio (il Filarete). *Trattato di architettura (1460-65)*. Polifilo, 1972.

Di Giorgio Martini, Francesco. *Trattati di architettura ingeneria e arte militaire (1470-80)*. Il Polifilo, 1967.

Pedretti, C. *Léonard de Vinci architecte (Leonardo Architetto, 1978)*. Electa moniteur, 1988.

4 De ‘hoog-renaissance’ in Rome. Het ‘maniërisme’.

5 Venetië en de renaissance

Tafuri, Manfredo, *Venice and the Renaissance (Venezia e il Rinascimento, 1985)*. MIT press, 1989.

Morrresi, Manuela, *Il “secolo breve” di Venezia*, in: A. Bruschi (a cura di), *Storia dell’architettura italiana: Il primo Cinquecento*. Milano, Electa, 2002

Puppi, Lionello. *Architettura e utopia nella Venezia del Cinquecento*. Electa, 1980.

Brown, Patricia Fortini, *Venice and Antiquity, the Venetina sense of the past*, New Haven, Yale University, 1999.

6 Andrea Palladio en de ontwikkeling van de Veneto

Puppi, Lionello. *Andrea Palladio (1973)*. Electa, 1989.

Tavernor, Robert. *Palladio and Palladianism*. Thames and Hudson, 1991.

Palladio, Andrea. *The four books on architecture (I Quattro Libri dell'Architettura, 1570)*. MIT Press, 1997.

7 De ondergang van de illusies van het humanisme: Michelangelo Buonarroti

Ackerman, J.S. *The architecture of Michelangelo (1961)*. Penguin Books, 1986.

Argan, Giulio Carlo, and Bruno Contardi. *Michelangelo architect (Michelangelo Architetto, 1990)*. Harry N. Abrams, 1993.

8 De 17de eeuw in Rome en de verspreiding van de barok

Wittkower, Rudolf, *Art and Architecture in Italy*.

Mellon (ed.), *The Triumph of the Baroque*

Dirk De Meyer, *George L. Hersey, Architecture and Geometry in The Age of the Baroque*, in 'JSAH, Journal of the Society of Architectural Historians' (Chicago), 2002, vol. 61, 2, June, pp. 230-232.

9 Wetenschappers en architectuur, of 'l'art de bastir': Claude Perrault en Christopher Wren

Kauffmann, Emil. *Architecture in the age of reason: baroque and post-baroque in England, Italy and France*. Dover, 1968.

Pérez Gómez, Alberto. *Architecture and the crisis of modern science*. MIT Press, 1983.

Whinney, Margaret Dickens. *Wren (1971)*. Thames and Hudson, 1998.

Jeffrey, Paul, *The city churches of Sir Christopher Wren*. London, Hambledon Press, 1996.

De la Ruffinière du Prey, Pierre, *Hawksmoor's London Churches*. University of Chicago Press, 2000.

10 Giovanni Battista Piranesi

Dirk De Meyer, *Piranesi, archeologie en inventie*, in: Maarten Delbeke, Dirk De Meyer, Bas Rogiers, Bart Verschaffel, *Piranesi. De prentencollectie van de Universiteit Gent i.s.m. de Koninklijke Bibliotheek van België*. Gent, MSK en A&S/books, 2008; pp. 13-109. Tafuri, Manfredo. *The sphere and the labyrinth : avant-gardes and architecture from Piranesi to the 1970s (La sfera e il labirinto, 1980)*. MIT Press, 1987.

Wilton-Ely, John. *The mind and art of Giovanni Battista Piranesi (1978)*. Thames and Hudson, 1988.

Yourcenar, M. "Le cerveau noir de Piranèse." In *Sous bénéfice d'inventaire (essais)*: Gallimard, 1962.

Heruitgegeven werk van Piranesi:

Ficacci, Luigi, and Giovanni Battista. *Piranesi: The complete etchings (ca. 1750-1770)*. Taschen, 2000.

Al het grafische werk van Piranesi verzameld in één volume (met kleine prijs). Geschreven commentaar wel zeer beperkt.

Piranesi, Giovanni Battista. *Della magnificenza ed architettura de' Romani (1761)*. Polifilo, 1993.

II Revolutionaire architectuur? Boullée, Ledoux en de Franse Verlichting

Braham, Allen. *The architecture of the French Enlightenment*. Thames and Hudson, 1980.
(ug) Zelfde opmerking als bij Kauffmann. Bestaat ook in Franstalige vertaling: *L'architecture des Lumières de Soufflot à Ledoux* (vert. Nicoletta Bertrand), Paris, Berger-Levrault, 1982.

Etlin, Richard A. *Symbolic Space: French Enlightenment architecture and its legacy*. University of Chicago Press, 1994. Etlin demonstreert hoe de conceptuele basis van de moderne woning and de concrete layout van de moderne stad voortvloeit uit de debatten tussen theoretisch innoverende Franse architecten van de achttiende eeuw. Doorheen de studie van een ruim gamma aan onderwerpen, van architectuur en stedenbouw tot tuinaanleg en grafkunst, herbeschouwt de auteur de Franse achttiende eeuwse architectuur met betrekking tot haar rol in de symbolische ruimte. Het boek levert een toegankelijke introductie tot de architectuur van een eeuw waarin de klassieke architectuurvormen uit de Renaissance en de Barok getransformeerd werden tot gebouwentypes die vandaag nog steeds vertrouwd zijn.

Rosenblum, Robert. *Transformations in eighteenth-century art*. Princeton University Press, 1974.

Rykwert, Joseph. *The first moderns : the architects of the eighteenth century*. MIT Press, 1980. Een absolute aanrader. Over de positieve en absolute schoonheid, zie hoofdstuk 2.

Boullée, Etienne-Louis. *Architecture: essay sur l'art (textes réunis par J.M. Pérouse de Monclos)*. Hermann, Paris, 1968.

Madec, Philippe. *Boullée*. Hazan, 1989.

Pérouse- de-Montclos, Jean-Marie. *Etienne-Louis Boullée*. Flammarion, 1994. (ug).

Kauffmann, Emil, Françoise Revers, and Gilbert Erouart. *Trois architectes révolutionnaires: Boullée, Ledoux, Lequeu*. S.A.D.G., 1978.

'Klassieke' interpretatie, zeer boeiend op formeel vlak, maar achterhaald op het vlak van de maatschappelijke en politieke lezing. De lectuur dient aangevuld met actuele bijdragen.

Ledoux, Claude-Nicolas. *L'architecture considérée sous le rapport de l'art, des mœurs et de la législation (1804)*. Uhl, 1981. (ug).

Shein, Ionel, and Yvan Christ. *L'oeuvre et les rêves de Claude-Nicolas Ledoux*. Chêne, 1971.

Vidler, Anthony. *Claude-Nicolas Ledoux: architecture and social reform at the end of the Ancien Régime*. MIT press, 1990.

Herrmann, Wolfgang. *Laugier and eighteenth century French theory (1962)*. Zwemmer, 1985.

Laugier, Marc-Antoine. *Essai sur l'architecture (1755); Observations sur l'architecture (1765)*. Mardaga, 1979 Facsimile uitgave. Inleiding door Geert Bekaert: *A l'école du dieu du goût*.

12 De schaduw van de Verlichting: Jean-Jaques Lequeu

Duboy, Philippe. *Jean Jacques Lequeu, une énigme*. Hazan, 1987.

Bevat vele reproducties van het werk van Lequeu en een inventaris. Bestaat ook in Engelstalige versies: *Lequeu, an architectural enigma*: Thames and Hudson, 1986 en MIT Press, 1987.

Barthes, Roland. *Sade, Fourier, Loyola*. Seuil, 1980 Vertaald in het Nederlands: *Sade, Fourier, Loyola* (Arbeiderspers, 1984).

Beecher, Jonathan. *Charles Fourier : the visionary and his world*. University of California Press, 1986.

Fourier, Charles. *Design for utopia; selected writings of Charles Fourier (1772-1837)*. Schocken Books, 1971 Engelse vertaling van de *Oeuvres Choiesies*.

13 De instrumentalisatie van de architectuur: Durand en transformatie van het architectuuronderwijs

Durand, Jean-Nicolas-Louis. *Precis of the lectures on architecture; Graphic portion of the lectures on architecture*. Getty Research Institute, 2000

Engelse vertaling van het eerste oorspronkelijk gepubliceerde werk van Durand: *Précis des leçons d'architecture données à l'Ecole Polytechnique* . Paris, J.

Durand, 1802-1805; en van het tweede gepubliceerde werk: *Partie graphique des cours d'architecture faits à l'Ecole royale polytechnique depuis sa réorganisation*. Paris, J. Durand, 1821.

Szambien, Werner. *Jean-Nicolas-Louis Durand, 1760-1834 : de l'imitation à la norme*. Picard, 1984.

van Zeijl, Gerard. *De traktaten van Jean Nicolas Louis Durand*. TU Eindhoven (Doctoraalscriptie), 1990.

Villari, Sergio. *J.-N.-L. Durand (1760-1834): arte e scienza d'architettura*. Officina Edizioni, 1987. (bib

14 Sir John Soane Friedrich Gilly, Karl Friedrich Schinkel

Soane

Du Prey, Pierre de la Ruffinière. *John Soane, the making of an architect*. University of Chicago Press, 1982. Gaat op zeer gedocumenteerde wijze in op de opleiding en het vroege werk van Soane.

Soane, John, and David Watkin. *Sir John Soane : the Royal Academy lectures (1810-20)*. Cambridge University Press, 2000
De teksten van Soane's lezingen aan de Royal Academy of Arts.

Stroud, Dorothy. *Sir John Soane, architect*. Faber and Faber, 1984.

Summerson, John Newenham. *Sir John Soane, 1753-1837*. Art and Technics, 1952.

Thornton, Peter, and Helen Dorey. *Sir John Soane : the architect as collector, 1753-1837*. H. N. Abrams, 1992 Over de impressionante collectie aan antieke kunst van Soane; geïllustreerde catalogoog van zijn museum-woning.

Schinkel

AAVV. *Schinkel-Studien*. E.A. Seemann, 1984.

AAVV. *Karl Friedrich Schinkel : a universal man*. Yale University Press, 1991.

Bergdoll, Barry. *Karl Friedrich Schinkel : an architecture for Prussia*. Rizzoli, 1994.

Szambien, Werner. *Schinkel*. Hazan, 1989

15 Het spektakel van de moderniteit: het ijzer, de consument en de architectuur in de 19de eeuw

Bergdoll, Barry, *European Architecture, 1750-1890*. Oxford History of Art, 2000.

Over Sir Joseph Paxton en he Crystal Palace:

AAVV. *Lost masterpieces*. Phaidon, 1999 Oorspronkelijk uitgegeven in de reeks: architecture in detail. Over het Crystal Palace van Paxton, het Palais des machines van Ferdinand Dutert en het Pennsylvania Station van Steven Parissien.

Doumato, Lamia. *Sir Joseph Paxton and the Crystal Palace*. Vance Bibliographies, 1980.

Hobhouse, Christopher. *1851 and the Crystal palace; being an account of the Great exhibition and its contents; of Sir Joseph Paxton; and of the erection, the subsequent history and the destruction of his masterpiece*. E.P. Dutton & Company Inc., 1937.

Over Gustave Eiffel en de wereldtentoonstelling van 1889

Barthes, Roland, and André Martin. *La Tour Eiffel*. Delpire, 1964
Herhaaldelijk heruitgegeven, en ook vertaald, ondermeer in het Engels als: *The Eiffel Tower, and other mythologies* (University of California Press, 1997).

Loyrette, Henry. *Eiffel, un ingénieur et son oeuvre*. Office du Livre, 1985 Ook vertaald in het Engels (Rizzoli, 1985) en het Duits (DVA, 1985).

Marrey, Bernard. *The extraordinary life and work of Monsieur Gustave Eiffel, the engineer who built the Statue of Liberty, the Porto Bridge, the Nice Observatory, the Garabit Viaduct, the Panama Locks, the Eiffel Tower, etc*. Graphite, 1984.

Réunion des musées nationaux (France), Musée d'Orsay., and Archives nationales (France). *1889 : la Tour Eiffel et l'Exposition universelle : Musée d'Orsay, 16 mai-15 août 1989*. Editions de la Réunion des Musées nationaux : Ministère de la culture de la communication des grands travaux et du bicentenaire, 1989.

Algemeen:

De Cauter, Lieven. "De panoramische extase." In *De beschikbare ruimte : reflecties over bouwen*: Lannoo, 1990.

Giedion, Siegfried. *Space, time and architecture; the growth of a new tradition*. The Harvard University Press;

H. Milford Oxford University Press, 1941. Herhaaldelijk heruitgegeven klassiek werk.
Zie in het bijzonder hoofdstuk III.

Union centrale des arts décoratifs (Paris France), and Musée des arts décoratifs (France). *Le Livre des expositions universelles, 1851-1989*. Edition des arts décoratifs : Herscher, 1983.

16 De ontwikkeling van de moderne metropool: Europa en de Verenigde Staten.

Benjamin, Walter, and Rolf Tiedemann. "Paris, the capital of the 19th century." In *The arcades project (Das Passagen-Werk, 1927-40)*. Belknap Press, 1999.

Cacciari, Massimo. *Metropolis. Saggi sulla grande città di Sombart, Endell, Scheffler e Simmel*. Officina, 1973.

Koolhaas, Rem. *Delirious New York : a retroactive manifesto for Manhattan*. Oxford University Press, 1978. Heruitgegeven in 1994 bij Monacelli Press.

Tafuri, Manfredo. "The New Babylon" Hfst. IV in *The sphere and the labyrinth : avant-gardes and architecture from Piranesi to the 1970s (La sfera e il labirinto : avanguardia e architettura da Piranesi agli anni '70, 1980)*. MIT Press, 1987

17 Amerikaans wonen: Los Angeles en het Case Study House Program

Dirk De Meyer, *Agonizing Arcadia: Notes on Postwar Architecture in Los Angeles*, in Dirk De Meyer et al. (GUST), *The Urban Condition: Space, Community and Self in the Contemporary Metropolis*, Rotterdam, 010 Publishers, 1999; pp. 168-185.

McCoy, Esther, *Case Study Houses, 1945-1962*. Los Angeles, Hennessey, 1977 (2nd ed.).

18 Architectuur voor een nieuwe wereld: Viollet-le-Duc, Horta, Van de Velde

Victor Horta:

Aubry, Françoise, *Victor Horta in Brussel*. Tielt, Lannoo, 1996.

Borsi, Franco, and Paolo Portoghesi. *Victor Horta*. Edizioni del Tritone, 1969.

Het absolute standaardwerk over het oeuvre van Horta. Het is voornamelijk doorheen dit boek dat Borsi en Portoghesi een kentering veroorzaakten in de decennia-lang overheersende -en thans volledig onbegrijpelijke- afschuw in België voor het werk van Horta. Veelvuldig heruitgegeven en vertaald, zowel in het Engels (Collet, 1996, bib) als in het Frans (Vokaer, 1970 en 1977).

Henry Van de Velde:

De Meyer, Dirk. "Ueber die linie: De Gentse Universiteitsbibliotheek in het oeuvre van Henry van de Velde." In *De Universiteit bouwt 1918-1940*: RUG - Centrale bibliotheek, 1991.

Dirk De Meyer, *Henry Van de Velde*, in: Mil De Kooning ed., *Horta and after; 25 masters of modern architecture in Belgium*. Ghent, Dpt. of Architecture and Urban Planning, 1999; pp. 64-69.

Hammacher, Abraham Marie. *Le monde de Henry van de Velde*. Édition Fonds Mercator;Libr. Hachette, 1967.

Jacobs, Steven. *Henry Van De Velde : wonen als kunstwerk, een woonplaats voor kunst*. Uitgeverij Van Halewyck, 1996.

Ploegaerts, Léon, and Pierre Puttemans. *L'oeuvre architecturale de Henry van de Velde*. Payot ;Atelier Vokaer ; Les Presses de l'Université Laval, 1987.

Ploegaerts, Léon, and Henry van de Velde. *Henry Van De Velde : les mémoires inachevés d'un artiste européen : édition critique*. Koninklijke academie van België : Académie royale de Belgique, 1999.

Velde, Henry van de. *Les formules de la beauté architectonique moderne (1902-12)*. Archives d'architecture moderne, 1978.

Velde, Henry van de, Anne van Loo, and Fabrice van de Kerckhove. *Récit de ma vie : Anvers, Bruxelles, Paris, Berlin*. Flammarion, 1992.

19 Ontwerpen in de moderniteit: Adolf Loos

Wenen

Clair, Jean (ed.), *Vienne, 1880-1938 : l'apocalypse joyeuse*. Paris, Editions du Centre Pompidou, 1986.

Schorske, Carl E. *Wenen in het fin de siècle: de crisis van het liberalisme en het ontstaan van de moderne kunst (Fin-de-siècle Vienna : politics and culture, 1981)*. Agon, 1992.

Otto Wagner

Wagner, Otto. *Architecture moderne et autres écrits (Die Baukunst unserer Zeit : dem Baukunstjünger ein Führer auf diesem Kunstgebiete, 4e druk in 1914)*. Mardaga, 1994. Werd ook in het Engels vertaald: University of Chicago Press, 1988.

Adolf Loos

Amendolagine, Francesco, and Massimo Cacciari. *Oikos: van Loos tot Wittgenstein (Oikos : da Loos a Wittgenstein, 1975)*. SUN, 1982.

Gravagnuolo, Benedetto, and C. H. Evans. *Adolf Loos, theory and works*. Rizzoli, 1982.

Rukschcio, Burkard. "Adolf Loos, 'Über die Fassade wird nicht geschprochen': de afrekening met de critici." *Archis*, no. 7: p. 8.

Rukschcio, Burkard, and Roland Schachel. *Adolf Loos : Leben und Werk*. Residenz Verlag, 1982. Ook uitgegeven bij Mardaga in een Franse vertaling en thans in sommige boekhandels verkrijgbaar aan een zeer kleine prijs.

Stewart, Janet. *Fashioning Vienna : Adolf Loos's cultural criticism*. Routledge, 2000.

Colomina, Beatriz. *Privacy and publicity : modern architecture as mass media*. MIT Press, 1994. In het Frans vertaal als: *La publicite du prive : de Loos a Le Corbusier* (HYX, 1998)

Groenendijk, Paul, Piet Vollaard, and Adolf Loos. *Adolf Loos : huis voor Josephine Baker = Adolf Loos : house for Josephine Baker*. Uitgeverij 010, 1985.

Risselada, Max, Beatriz Colomina, and Technische Hogeschool Delft. *Raumplan versus Plan libre : Adolf Loos and Le Corbusier 1919-1930*. Rizzoli, 1988.

Van Duzer, Leslie, Adolf Loos, and Kent Kleinman. *Villa Müller : a work of Adolf Loos*. Princeton Architectural Press, 1994.

Geschriften van Adolf Loos:

Loos, Adolf. *Das Andere, ein Blatt zur Einfuehrung abendlaendischer Kultur in Oesterreich, geschrieben von Adolf Loos, 1. Jahr*. Electa, 1981.

Loos, Adolf. *Spoken into the void : collected essays, 1897-1900 (Ins Leere gesprochen, 1897-1900)*. MIT press, 1982.

Loos, Adolf. *Trotzdem, 1900-1930 (1931)*. Prachner, 1982.

Loos, Adolf. "Mijn huis aan de Michaelerplatz: appel aan het Weense gezonde verstand." *Archis*, no. 7 (1986): pp. 9-16.

Loos, Adolf, and Adolf Opel. *Die Potemkin'sche Stadt : verschollene Schriften, 1897-1933*. Prachner, 1983.

Loos, Adolf. *Ornament and crime : selected essays (Ornament und Verbrechen, 1908)*. Ariadne Press, 1998. — *Ornament und Verbrechen* werd ook in het Nederlands vertaald: De Roerloze Rups, Schellebelle, 1982.

20 (werktitel: Moderniteiten)

Dirk De Meyer, Jo[^]ze Ple[^]cnik e Pavel Janák; *due chiese a Praha-Vinohrady/Two churches in Prague-Vinohrady*, in: *Praga moderna e altri luoghi/Modern Prague and other sites*, in 'Abitare', Milano, 1997, 363; pp. 136-139, 245.

Dirk De Meyer, *Eigenzinnige modernismen; architectuur in Praag 1900-1940*, in 'Kultuurleven', Leuven, Sept. 1998.

Terragni

- Ciucci, Giorgio. *Giuseppe Terragni : opera completa (1996)*. Electa, 2001.
- Etlin, Richard A. *Modernism in Italian architecture, 1890-1940*. MIT Press, 1991.
- Saggio, Antonino, and Giuseppe Terragni. *Giuseppe Terragni : vita e opere*. Laterza, 1995.
- Schumacher, Thomas L. *The Danteum : architecture, poetics, and politics under Italian fascism*. Princeton Architectural Press, 1993.
- Shumacher, Thomas L. *Surface and symbol : Giuseppe Terragni and the Italian rationalist movement*. Princeton Architectural Press, 1991.
- Zevi, Bruno. *Giuseppe Terragni (Omaggio a Terragni, 1968)*. Zanichelli, 1993.

21-22 Ontwerpen in de moderniteit: Ludwig Mies van der Rohe (I)

- Johnson, Philip. *Mies van der Rohe (1947)*. Museum of Modern Art, New York, 1978.
Heruitgave van Johnson's catalogus voor de roermakende monografische tentoonstelling over Mies in het Moma, van 16 september tot 23 november 1947.
- Blaser, Werner, and Ludwig Mies van der Rohe. *Mies van der Rohe*. Verlag für Architektur Artemis, 1972. Klassieke, herhaaldelijk heruitgegeven studie, van de hand van een Mies-expert. Laatste uitgave 1997, Birkhauser.
- Schulze, Franz, and Mies van der Rohe Archive. *Mies van der Rohe : a critical biography*. University of Chicago Press, 1985.
- Mies van der Rohe, Ludwig, John Zolowski, and Francesco Dal Co. *Mies reconsidered : his career, legacy, and disciples*. Rizzoli, 1986.
- Neumeyer, Fritz. *The artless world. Mies van der Rohe on the Building Art*. Cambridge, Mass., MIT, 1991.
- Hammer-Tugendhat, Daniela, and Wolf Tegethoff. *Ludwig Mies van der Rohe : the Tugendhat House*. Springer, 1999.
- Daza, Ricardo. *Looking for Mies*. Birkhäuser, 2000.
Speelse analyse van Mies's Crown Hall doorheen de onverbiddelijke dissectie van een fotografisch portret.
- AAVV. *Mies in Berlin*. Museum of Modern Art, New York, 2001.

Lambert, Phyllis (ed.). *Mies in America*. Canadian Centre for Architecture & Whitney Museum, 2001

Dé architecten

A

Aalto, Alvar (1898-1976)

Adam, Robert (1728-1792)

Adler, Dankmar (1844-1900)

Alberti, Leon Battista (1404-1472)

Androuet du Cerceau, Jacques (1510ca.-1585)

Asplund, Gunnar (1885-1940)

B

Behrens, Peter (1868-1940)

Berlage, Hendrik Peter (1856-1934)

Bernini, Gianlorenzo (1598-1680)

Borromini, Francesco (1599-1667)

Boullée, Etienne Louis (1728-1799)

Bramante, Donato (1444-1514)

Breuer, Marcel (1902-1981)

Brunelleschi, Filippo (1377-1446)

Burnham, Daniel (1846-1912)

C

Cèrda, Ildefonso (1815-1876)

CIAM (°1928)

Codussi, Mauro (1440ca.-1504)

Cortona, Pietro da (1596-1669)

D

Dance, Georges the Younger (1741-1825)

da Vinci, Leonardo (1452-1519)

Della Porta, Giacomo (1533ca.-1602)

Delorme, Philibert (1514-1570)

Dudok, Marinus (1884-1974)

Duiker, Johannes (1890-1955)

Durand, Jean Nicolas Louis (1760-1834)

E

Eiffel, Gustave (1832-1923)

F

Filarete, of Antonio Averlino (1400ca.-1469ca.)

Fischer von Erlach, Johann (1656-1723)

Floris, Cornelis (1514/1520-1575)

Fontana, Carlo (1634-1714)

Fontana, Domenico (1543-1607)

G

Gabriel, Ange Jacques (1698-1782)

Garnier, Charles (1825-1898)

Garnier, Tony (1869-1948)

Gaudí, Antoni (1852-1926)

Gropius, Walter (1883-1969)

Guarini, Guarino (1624-1683)

Guimard, Hector (1867-1942)

H

Hardouin-Mansart, Jules (1646-1708)

Hausmann, baron Georges Eugène (1809-1891)

Hawksmoor, Nicholas (1661-1736)

Herrera, Juan de (1530-1597)

Hoffman, Jozef (1870-1956)

Horta, Victor (1861-1947)

I/J

Jefferson, Thomas (1743-1826)

Jenney, William Le Baron (1932-1907)

Jones, Inigo (1573-1652)

Juvarra, Filippo (1676-1736)

K

Kahn, Louis (1901-1974)

Kent, William (1685-1748)

L

Labrouste, Henry (1801-1876)

Laugier, Marc-Antoine (1713-1769)

Laurana, Luciano (1420ca.-1479)

Le Corbusier, of Charles-Eduard Jeanneret (1887-1965)

Le Nôtre, André (1613-1700)

Le Vau, Louis (1612-1670)

Ledoux, Claude Nicolas (1736-1806)

Leonidov, Ivan (1902-1959)

Lequeu Jean-Jacques (1757ca.-1825)

Lescot, Pierre (1510ca.-1578)

Lissitzky, El (1890-1941)

Lodoli, Carlo (1690-1761)

Lombardo, Pietro en Tullio (1430-1515) (1455ca.-1532)

Longhena, Baldassare (1598-1682)

Loos, Adolf (1870-1933)

Lutyens, Edwin (1869-1944)

M

Mackintosh, Charles Rennie (1868-1928)

Maderno, Carlo (1556-1629)

Mallet-Stevens, Robert (1886-1945)

Mansart, François (1598-1666)

Melnikov, Konstantin (1890-1974)

Mendelsohn, Erich (1887-1953)

Meyer, Hannes (1889-1954)

Michelangelo Buonarroti (1475-1564)

Mies van der Rohe, Ludwig (1886-1969)

Morris, William (1834-1896)

Muthesius, Hermann (1861-1927)

N

Nash, John (1752-1835)

Nervi, Pier Luigi (1891-1979)

Neuman, Balthasar (1687-1753)

Neutra, Richard (1892-1970)

O

Olbrich, Joseph Maria (1867-1908)

Oud, Jacobus Johannes Pieter (1890-1963)

P

Palladio, Andrea (1508-1580)

Paxton, Joseph (Sir) (1803-1865)

Percier, Charles (1764-1838), Percier & Fontaine

Perrault, Claude (1613-1688)

Perret, Auguste (1613-1688)

Peruzzi, Baldassare (1481-1536)

Piranesi, Giovanni Battista (1720-1778)

Plecnik, Jozef (1872-1957)

Poelaert, Joseph (1817-1879)

Poelzig, Hans (1869-1936)

Pozzo, Andrea (1642-1709)

Pugin, Augustus Welby Northmore (1812-1852)

Q

R

Rafaello Sanzio, of Rafaël (1483-1520)

Rainaldi, Carlo (1611-1691)

Ried, Benedikt (1454ca.-1534)

Rietveld, Gerrit (1888-1964)

Romano, Giulio (1492?-1546)

Rossellino, Bernardo (1409-1464)

Ruskin, John (1819-1900)

S

Saarinen, Eero (1910-1961)

Saarinen, Eliel (1873-1950)

Sangallo, Antonio da (de Jongere) (1485-1546)

Sangallo, Guiliano da (1443-1516)

Sansovino, Jacopo (1486-1570)

Sant'Elia, Antonio (1888-1916)

Santini Aichel, Johann (1677-1723)

Sauvage, Henri (1873-1932)

Scamozzi, Vincenzo (1552-1616)

Schinkel, Karl Friedrich (1781-1841)

Semper, Gottfried (1803-1879)

Serlio, Sebastiano (1475ca.-1554)

Sharoun, Hans (1893-1972)

Sitte, Camillo (1833-1890)

Smythson, Robert (1536ca.-1614)

Soane, John (1753-1837)

Soufflot, Jacques Germain (1713-1780)

Speer, Albert (1905-1981)

Sullivan, Louis H. (1856-1924)

T

Tatlin, Vladimir (1885-1953)

Taut, Bruno (1880-1938)

Terragni, Giuseppe (1904-1943)

U/V

Van Campen, Jacob (1596-1657)

Van de Velde, Henry (1863-1957)

van Doesburg, Theo (1883-1931)

Vanbrugh, John (1664-1726)

Vanvitelli, Luigi (1700-1773)

Vasari, Giorgio (1511-1574)

Vauban, Sébastien le Prestre de (1633-1707)

Vignola, Giacomo Barozzi da (1507-1573)

Viollet-le-Duc, Eugène (1814-1879)

Vitruvius (Pollio), Marcus (ca. 75 v.C.-ca. 25 v.C.)

Vredeman de Vries, Hans (1527-1606)

W

Wagner, Otto (1841-1918)

Wren, Christopher (1632-1723)

Wright, Frank Lloyd (1867-1959)